

Z. ANGARIEČIO KOVA PRIEŠ LIETUVIŠKOSIOS SOCIALDEMOKRATIJOS REFORMISTINES EKONOMINES KONCEPCIJAS

V. ČESNAVIČIUS

Z. Angariečiui teko kovoti ne tik prieš buržuazines ekonomines teorijas, tiesiogiai nukreiptas prieš marksizmą, bet ir prieš reformistines ekonomines teorijas. Tiesa, reformistų ekonominės pažiūros savo pagrindu sutampa su grynai buržuazinių veikėjų ekonominėmis pažiūromis. Bet reformistai veikia kitoje socialinėje aplinkoje, daugiausia darbininkų tarpe, todėl jie priversti kiek pakeisti buržuazinės kilmės teorijas. Reformistų, oportunistų teorijos galiausiai tarnauja buržuazijos interesams, tik kitais metodais.

Svarbiausiu reformistinių teorijų, tame tarpe ir ekonominių, skleidėju Lietuvos darbininkų tarpe buvo Lietuvos socialdemokratų partija, išaugusi iš iki buržuazijos viešpatavimo laikų veikusios Lietuvos socialdemokratijos oportunistinio sparno. Ji nuo pat savo įsikūrimo pradžios perėmė II Internacionalo oportunistinę ideologiją, kurios esmę sudarė taikstymasis su buržuazija, darbininkų klasės interesų pajungimas buržuazijos interesams.

Lietuvos socialdemokratų partijos, kaip buržuazijos agentūros, buržuazinės ideologijos skleidėjos Lietuvos darbininkų judėjimo eilėse vaidmenį Z. Angarietis ryškiai atskleidė straipsnyje „Dabartinė Lietuvos socialdemokratų rolė“, paskelbtame 1925 metais žurnale „Kibirkštis“. Siame straipsnyje Z. Angarietis parodė, kad buržuazija, nesugebėdama sėkmingai kovoti prieš darbininkų revoliucinį judėjimą, „tam tikslui panaudoja savo agentus, dirbančius darbininkų klasės eilėse, kurie su pagalba socialdemokratijos ir darbuojasi buržuazijos viešpatavimo stiprinimui“ (3, p. 19). Lietuviškosios socialdemokratijos veikėjai, toliau pažymi jis, yra net geresni buržuazijos interesų gynėjai kaip pačių buržuazinių partijų lyderiai, nes socialdemokratai, veikdami darbininkų judėjimo viduje, geriau sugeba prisitaikyti prie darbininkų ir todėl daro didesnę poveikį pastariesiems. Šis poveikis pasireiškia Lietuvos darbininkų klasės jėgų skaldymu bei jos klasinės sąmonės nuodijimu, užteršimu žalinga smulkiaburžuazine ideologija. Visa tai padeda nukreipti revoliucinę darbininkų klasės kovą buržuazijai nepavojinga kryptimi. Siekdami idėjiškai nuginkluoti proletariatą, Lietuvos socialdemokratijos ideologai griebiasi klastingo ginklo. Piktnaudžiaudami marksizmo populiarumu darbininkų masėse, jie pradeda dangstyti marksizmo skraiste, vaizduodami save tikraisiais marksistais. Dangstydamiesi K. Markso vardu, rašė Z. Angarietis, jie „išmeta iš jo mokslo viską, kas yra revoliucinio jame, palikdami vien kai kurias vietas, kurios nepavojingos ir buržuazijai“ (3, p. 17).

Z. Angarietis parodė, kad LSDP dangstymasis marksistine frazeologija ir jos skleidžiamų idėjų „revoliucingumo“ laipsnis priklauso nuo

revoliucinio judėjimo būklės. Antai 1918—1919 metais LSDP veikėjai atvirai darbavosi kontrevoliucijos naudai. 1920—1921 metais, kai Vakarų Europoje dar buvo laukiama proletarinė revoliucija, jie savo raštuose sutirštino socialistinę frazeologiją. O kai prasidėjo dalinė kapitalizmo stabilizacija ir įsisiautėjo reakcija, socialdemokratai pradėjo palaiapsniui atsisakyti revoliucinių frazių, nuo revizionizmo perėjo prie atviro reformizmo. Bet ir laikinosios kapitalizmo stabilizacijos metais darbininkų judėjimas nesiliovė, todėl LSDP ideologai negalėjo visiškai atsisakyti marksistinės frazeologijos. „LSDP,—rašė Z. Angarietis 1925 metais,— ir dabar, reakcijos šėlimo metu, neišdrįsta nusiimti „kairiosios“ kaukės, nes ji dar reikalinga slėpimui dešinių darbų. . . Dalykas tame, kad reakcijos siautimas neužmuša darbininkų kovos. Ir negali užmušti prieš bedarbės augimo. Sunki bedarbių padėtis spiria juos prie kovos, varo į gatvės, varo demonstruoti“ (7, p. 34).

Brudkami darbininkams sudarytą marksizmo mokslą, sudarytą marksistinę ekonominę teoriją, socialdemokratai objektyviai tarnauja buržuazijai. „Nesvarbu,—rašė Z. Angarietis,— ar visi socialdemokratai daro tatau sąmoningai. Net nesvarbu ar visi socialdemokratų vadai tarnauja buržuazijai. Mes žinom, kad socialdemokratų dauguma dar tikrai tiki, kad socialdemokratijos mokslas teisingas. Jie dar gyvena iliuzijomis, būk ir be revoliucijos galima bus atsikratyti nuo išnaudojimo jungo. Svarbu tas, kad šiandien, kada mes pergyvenam revoliucinę padėtį, socialdemokratijos rolė gali būti tikrai tokia, kokią aukščiau nurodžiau“, t. y. objektyvus tarnavimas buržuazijai (3, p. 18—19).

Lietuvos oportunistinei socialdemokratijai (ypač dalinės kapitalizmo stabilizacijos metais), naudojantis marksistine frazeologija, pavyko patraukti savo pusėn žymią Lietuvos darbininkų dalį. Net ekonominės krizės metais, kai socialdemokratų vaidmuo labai sumažėjo, kaip nurodė Z. Angarietis 1934 metais savo brošiūroje „Masinis darbas ir vadovavimas kovai“, nemaža darbininkų dalis dar tikėjo socialdemokratais (4, l. 1).

Lietuvos Komunistų partija, vadovaudamasi Komunistų Internacionalo III kongreso nurodymais apie būtinumą užkariauti plačiąsias darbo žmonių mases, stengėsi išplėsti darbininkus iš oportunistinės socialdemokratijos įtakos. Vykdydamas šį uždavinį, Z. Angarietis laikėsi V. Lenino nurodymų, kad negalima užkariauti masių „visiškai, idėjiškai ir politiškai, nenugalėjus oportunistizmo ir socialšovinizmo“ (2, p. 70), ir todėl jis visą laiką kovojo prieš LSDP ideologiją. Teorinės kovos prieš LSDP ideologiją Z. Angarietis nesusiūpnino nė tada, kai Lietuvos Komunistų partija pradėjo kovoti už bendro fronto sudarymą. Priešingai, jis visą laiką akcentavo, kad reikia sustiprinti kovą prieš socialdemokratijos oportunizmą ir kad bendras frontas turi būti sudarytas, negailestingai kovojant prieš reakcinius socialdemokratų vadus ir prieš reformistinę socialdemokratijos ideologiją. Z. Angarietis kritikavo atskirus komunistus, bijojusius kovoti prieš LSDP ideologiją ir nuogąstavusius, kad ta kova nepakenktų bendro fronto sudarymui. 1926 metų rugpiūčio 14 dienos laiške LKP Centro Komiteto sekretoriui Z. Angarietis rašė: „...jokiu būdu negalima išsižadėti kovos prieš socialdemokratiją. Nors toj kovoj mes, kada reikia, skiriam darbininkus nuo vadų. . . Vadus kritikuojam ir su jais kovojam kaip su buržuazijos agentais darbininkų eilėse, o eilinius kritikuojam, kaip tų agentų suklaidentus darbininkus. Vadus mums rūpi izoliuoti nuo darbininkų masių, o eilinius darbininkus užkariaut proletarinei revoliucijai“ (13, ap. 9; b. 15, l. 232).

Kovą prieš Lietuvos socialdemokratijos oportunizmą Z. Angarietis laikė labai atsakingu dalyku. Jis ne kartą nurodė, kad tiek buržuazinių partijų, tiek socialdemokratijos ideologiją ir politiką reikia kritikuoti daly-

kiškai, nenukrypstant į koliojimąsi. „Tą kritiką,— rašė Z. Angarietis,— privalom mokėt vest, kad ji būtų ne paviršutinė, ne frazių barstymas, o nuodugni, pamatinė, paremta aiškiais faktais“ (13, ap. 9, b. 15, l. 198).

Veikale „Antrosios Lietuvos socialdemokratų partijos darbai ir mokslas“ (1925 m.) bei gausiuose straipsniuose, paskelbtuose komunistinėje periodikoje, Z. Angarietis giliai, dalykiškai, iš marksistinių pozicijų sukritikavo Lietuvos socialdemokratų partijos skleidžiamas socialines-ekonominės koncepcijas.

Z. Angarietis, kaip ir kiti LKP veikėjai, didžiausią dėmesį skyrė kovai prieš LSDP ideologų bandymus iškraipyti marksistinę-lenininę teoriją apie socialistinio gamybos būdo esmę bei kelius ir metodus socializmui įgyvendinti. Šiuos marksistinės-lenininės teorijos klausimus LSDP ideologai labiausiai falsifikavo. Tai suprantama. Socializmo iškovojimas, komunistinės visuomenės sukūrimas yra galutinis darbininkų klasės tikslas, tuo tarpu oportunistinės socialdemokratijos misija yra kapitalistinio gamybos būdo išsaugojimas.

Dėdamiesi tikrais darbininkų ir visų Lietuvos darbo žmonių draugais, Lietuvos socialdemokratai nuolat tvirtino, kad galutinis jų partijos tikslas — socializmas. „Tikrą laisvo apsisprendimo teisę pavergtoms tautoms ir išsiliuosavimą darbininkų klasei,— dangstydamasis socialistine frazeologija, rašė LSDP organas „Socialdemokratas“,— suteiks tik socialistinė tvarka. Ir mes savo darbą varysime, kovosime, kol savo neatsieksime“ (17, 1920, Nr. 27). Ir vėliau LSDP veikėjai įvairiomis progomis pabrėždavo, kad jų galutinis tikslas — socializmas ir komunizmas.

Koks gi tas socialdemokratų „socializmas“, koks jo turinys?

Pasirodo, „ekonominėje srityje (socializmas) nori apriboti ir pavesti visuomenės kontrolei kai kurias nuosavybės rūšis (žemę, jos turtus, susisiekimo priemones, svarbiausias industrijos dirbtuves ir t. t.), kitos gi nuosavybės rūšys pasilieka atskirų draugijų vartojimui, bet ne kaip pelno šaltiniai, bet kaip savo rūšies visuomeninė tarnyba“ (17, 1923, Nr. 1).

Z. Angarietis, vadovaudamasis marksistine-leninine ekonomine teorija, parodė, kad LSDP teoretikų kalbos apie socializmą yra tik žonglieravimas socialistine frazeologija, nes po žodžiu „socializmas“ jie slepia valstybinį kapitalizmą. „Lietuvos socialdemokratai reikalauja, — rašė Z. Angarietis dar 1921 metais,— kad prie buožių valdžios būtų nacionalizuota labiausiai pribrendusios pramonės šakos, užsienio prekyba ir bankai, kitaip sakant, jiems rūpi, kad buožių valstybė būtų pirmuoju kapitalistu Lietuvoje. Toks socializmas dar prastesnis, kaip menševizmas,— tai stačiai valstybinio kapitalizmo paturėjimas“ (9, p. 82). Vėliau šią mintį Z. Angarietis dar labiau išryškino. Jis nurodė, kad atskirų ūkio šakų gamybos priemonių nacionalizavimas, jų perėjimas į buržuazinės valstybės rankas reiškia tik tai, kad gamybos priemonės iš atskirų kapitalistų pereina visai kapitalistų klasei. Nuo to kapitalistinių gamybinių santykių esmė nesikeičia: samdomieji darbininkai ir šiuo atveju kuria pridėdamąjį produktą, kurį pasisavina kapitalistų klasė. Darbininkų išnaudojimas neišnyksta. „Jei kapitalistinėje šalyje mes matome valstybinio kapitalizmo formas,— rašė Z. Angarietis,— tai ir ten gamyba eina ne darbininkams, o kapitalistams, kurie naudoja darbininkus, pirkdami darbininkų darbo jėgą ne patys tiesioginiai, o kapitalistinės valstybės pagalba,— pagalba tokios valstybės, kurioj visa valdžia kapitalistų rankose, kur buržuazijos diktatūra“ (10, p. 24). Gamybos priemonių perėjimą į valstybės rankas, išliekant buržuazijos diktatūrai, aiškino Z. Angarietis, laikyti socializmu, kaip tai daro LSDP ideologai, reiškia ne ką kitą, kaip darbininkų apgaulinimą, tuščių iliuzijų skleidimą. Gamybos priemonių nacionalizavimas,

jų pavertimas valstybine nuosavybe tik tada reiškia socializmą, kai yra nuverčiama buržuazijos diktatūra, kaip tai yra padaryta Tarybų Sąjungoje. Tarybų Sąjungoje, pabrėžė jis, pramonės įmonės, kasyklos, žemė, bankai ir kt. buvo atimti iš stambiųjų kapitalistų bei dvarininkų ir perduoti naudoti darbininkams ir valstiečiams. Šiuo pagrindu įvyko gamybinių santykių revoliucija: kapitalistinius gamybinius santykius pakeitė socialistiniai gamybiniai santykiai. Taip buvo panaikintas išnaudojimas. „Gamyba,— pabrėžė Z. Angarietis,— tenai eina darbo žmonių naudai, o ne kapitalistams“ (10, p. 24).

Atskleidęs LSDP ideologų propaguojamos koncepcijos apie komunistinę visuomenę esmę, Z. Angarietis demaskavo Lietuvos socialdemokratijos vadovus, parodė jų tikslus, parodė, kad jie nekovoja už socializmą, o stengiasi išsaugoti egzistuojančią kapitalistinę santvarką, gina buržuazijos interesus. Tuo jis padėjo darbininkams suprasti, kad LSDP vadaai nėra darbininkų interesų reiškėjai, priešingai, jie, piršdami darbininkams falsifikuotą socializmą, nukreipia revoliucinį judėjimą klaidinga linkme. Kartu Z. Angarietis nuveikė didelį darbą, išryškindamas tikruosius Lietuvos darbo žmonių revoliucinius kovos tikslus.

LSDP ideologai, demagogijos tikslais girdamiesi, kad jie kovoja už socializmą, iš esmės neigė socialistinės revoliucijos galimumą Lietuvoje. Šis teiginys liečia ne tik dalinės kapitalizmo stabilizacijos laikus, bet ir revoliucinio pakilimo laikotarpį. Nors LSDP 1921 metais priimtoje „Veikimo programoje“ formaliai pripažino proletarinės revoliucijos ir proletariato diktatūros būtinumą socializmo įgyvendinimui, bet tiek proletarinės revoliucijos, tiek proletariato diktatūros pripažinimas LSDP programoje, kaip parodė Z. Angarietis veikale „Antrosios Lietuvos socialdemokratų partijos darbai ir mokslas“, tarnavo tik socialdemokratų oportunistui slėpti. Po revoliucinių frazių LSDP „Veikimo programoje“ buvo įrašytos dvi sąlygos, kurios niekais pavertė visą LSDP „revoliucingumą“. Viena iš sąlygų, keliamų socialistinės revoliucijos galimumui Lietuvoje, reiškusi praktinį jos neigimą, buvo visuomenės daugumos proletarizacijos reikalavimas. „Darbininkų klasė,— skelbė LSDP „Veikimo programa,— Lietuvoje tuomet tegalės imti į savo rankas politinę valdžią ir įgyvendinti socializmo tvarką, kai visuomenės ūkio išsivystymas pas mus pastatys į proletarų eiles arba su jais suriš mūsų visuomenės daugumą“ (14, p. 8).

Z. Angarietis, pasiremdamas marksistine-leninine teorija bei Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos patyrimu, parodė, kad ši Lietuvos socialdemokratijos ideologų keliami sąlyga visiškai nepagrįsta, neteisinga ir žalinga. Jos nepagrįstumą ir neteisingumą įrodo lenininė socialistinės revoliucijos teorija ir šios teorijos įgyvendinimas Rusijoje — Spalio revoliucijos patyrimas. Nors Rusijoje darbininkų klasė ir nesudarė visuomenės daugumos, bet ten sėkmingai įvyko proletarinė revoliucija. LSDP ideologų prasimanymai, kad socialistinės revoliucijos pergalei Lietuvoje būtinai reikalinga darbininkų klasės dauguma visuomenėje, yra žalingi: jie daro neprasmingą darbininkų revoliucinę kovą, skiepija mintį, kad „Lietuvos darbininkai dabar ir svajoti neturi apie buržuazijos valdžios nuvertimą, nes proletarai dar nesudaro visuomenės daugumos“. „Toku būdu,— nurodė Z. Angarietis,— LSDP mokslas — tai mokslas atėmimo vilties nuo darbininkų laimėt kovoj. Tai mokslas, kuris šiandien neišvengiamai ir nuosekliai turi reikalauti nuo darbininkų nuolankumo prieš buržuaziją. . . Darbininkams pasilieka vien taikintis prie buržuazijos viešpatavimo ir laukti iš jos malonių reformų keliu“ (7, p. 44).

Pastarąją sąlygą socialistinės revoliucijos galimumui Lietuvoje LSDP ideologai papildė antrąja sąlyga, išplečiančia pirmąją. Maža to, kad

darbininkai sudarytų daugumą visuomenėje, tikino jie,— darbininkai tik tuomet galės imti politinę valdžią į savo rankas, „kuomet ta dauguma virs sąmoninga socializmo tvarkos šalininke“ (14, p. 8). Z. Angarietis parodė, kad ir šis teiginys toks pat nepagrįstas ir klaidingas, kaip ir pirmasis, o Lietuvos socialdemokratijos teoretikai visiškai nesupranta sąmoningumo ir gaivališkumo darbininkų revoliuciniame judėjime klausimo. Z. Angarietis nuo pat savo visuomeninės-politinės veiklos pradžios daug dėmesio skyrė darbininkų ir visų darbo žmonių sąmoningumo ugdymui. Todėl jis populiarino marksistinę-lenininę teoriją, mokė Lietuvos proletariatą suprasti savo klasinės kovos tikslus ir metodus. Tačiau jis niekada nesilaikė klaidingo požiūrio, kad proletariatas tik tada galės įvykdyti socialistinę revoliuciją, kai sudarys daugumą visuomenėje ir kai ši dauguma virs sąmoninga socializmo šalininke. Kritikuodamas šį anti-marksistinį teiginį, Z. Angarietis parodė, kad proletariato klasinė sąmonė gali kilti, ne tik šviečiant proletariatą, kaip tvirtino LSDP ideologai, bet ir proletariatui gaivališkai dalyvaujant revoliucinėje kovoje (7, p. 45). „Gyvenime,— rašė Z. Angarietis viename savo straipsnių,— klasinė darbininkų sąmonė geriausiai auga jų kovos metu. O prie kovos darbininkus spiria pats gyvenimas, — šeiminių (kapitalistų. — V. Č.) išnaudojimas“ (8).

Jeigu 1921 metais priimtoje LSDP „Veikimo programoje“ socialistinės revoliucijos galimumas Lietuvoje buvo neigiamas užmaskuota forma, padengiant jį storu marksistinės frazeologijos sluoksniu, tai vėliau buvo pereita prie atviro neigimo, remiantis ta pačia K. Kautskio gamybinių jėgų teorija. Pirmas tai padarė A. Janulaitis, kuris 1921 metais LSDP organe „Socialdemokratas“ be jokių gudravimų pareiškė, kad Lietuvoje socialistinei revoliucijai sąlygų nėra (17, 1921, Nr. 20). Vėliau, t. y. 1925 m., A. Janulaičio mintis programiniame straipsnyje pakartojo kitas LSDP vadovas S. Kairys. Jis taip pat įrodinėjo, kad Lietuva „dar tik įeina į spartesnio kapitalistinio vystymosi tarpą, dar tik kristalizuoja pačių darbininkų klasę“, todėl apie socialistinę revoliuciją Lietuvoje negali būti ir kalbos (17, 1925, Nr. 15).

Z. Angarietis, kritikuodamas socialdemokratijos vadų propaguojamą proletarinės revoliucijos Lietuvoje neigimo mintį, savo darbuose įtikinamai parodė, kad buržuazinėje Lietuvoje yra visos prielaidos socialistinės revoliucijos pergalei. Būdamas tvirtai įsitikinęs ne tik socialistinės revoliucijos galimumu, bet ir jos neišvengiamumu, Z. Angarietis šią mintį stengėsi kiek galint plačiau skleisti Lietuvos darbo žmonių tarpe. 1920 metų rugsėjo 27 d. laiške LKP Centro Biurui Z. Angarietis rašė: „Sovietų valdžios obalsį reikia skleisti kuo plačiausiai darbininkų, kareivių ir mažžemių tarpe“ (13, ap. 3, b. 16, l. 3). O tais pačiais metais rašytame laiške „Tiesai“ Z. Angarietis nurodė, kad kovoj, vykstančioj tarp darbo ir kapitalo, laimės Lietuvos proletariatas, jei jis kovos, glaudžiai bendradarbiaudamas su Rusijos ir kitų šalių darbininkais. Todėl, darė jis išvadą,— „Lietuvos darbininkai ir mažžemiai turi dalyvauti toj milžiniškoj kovoj tarp darbo ir kapitalo, kad paskubintų darbo laimėjimą“ (13, ap. 3, b. 16, l. 5). LKP IV suvažiavimo metu (1924 m.) Z. Angarietis pranešime apie politinę ir ekonominę Lietuvos padėtį nurodė, kad greta politinės reakcijos sunkėja darbininkų ir valstiečių ekonominė padėtis, kuri sukelia vis didesnį nepasitenkinimą plačiuose darbo žmonių sluoksniuose, ir „renkasi sprogdinanti medžiaga, kuri turės išsprogdinti buržuaziniai-buožinę Lietuvą, kuri nesugebės pašalinti skurdo. Prie tos valandos turi ruoštis LKP, kad vadovaut darbininkų kovai už naują Lietuvą“ (13, ap. 7, b. 2, l. 53). Tezių projekte „Trečiasis pokarinis darbininkų kovos periodas Lietuvoj ir mūsų uždaviniai“, pateiktame LKP CK Gegužės plenumui

(1929 m.), Z. Angarietis rašė, kad Lietuva „artinasi prie neišvengiamos proletarinės revoliucijos“ (13, ap. 12, b. 1, l. 89). 1934 metais Z. Angarietis brošiūroje „Masinis darbas ir vadovavimas kovai“ pritarė KIVK XII plenumo nutarimui, kad „laikas iki revoliucinės krizės subrendimo trumpas“ ir nurodė, kad šis nutarimo teiginys teisingai atsispindėjo LKP CK Gruodžio (1932 m.) plenumo, nes jis tinka ir Lietuvai (4, l. 4–5). Panašių pavyzdžių galima būtų pateikti ir daugiau. Bet ir iš pateiktos medžiagos matyti, kad Z. Angarietis buvo giliai įsitikinęs socialistinės revoliucijos galimumu ir neišvengiamumu Lietuvoje ir skleidė šią mintį, priešpastatė ją LSDP ideologų proletarinės revoliucijos neigimui Lietuvoje.

Lietuvos socialdemokratų partijos ideologai socialistinės revoliucijos galimumą Lietuvoje neigė, remdamiesi K. Kautskio gamybinių jėgų teorija. Kviečiant laukti šalies suproletarėjimo, kartu neigiami ir valstiečių masių revoliuciniai galimumai, atmetama darbininkų klasės ir valstietijos sąjungos galimybė. S. Kairys rašė, kad „proletarų diktatūros metu darbininkų klasė, būdama daugumoje, pati viena paims į savo rankas politinį krašto valdymą, pašalindama iš valdžios ir visų atstovavimo įstaigų neproletarinius gaivalus, lig perdarys seną kapitalistinį surėdymą į socializmą“ (7, p. 45). Z. Angarietis, kritikuodamas šį S. Kairio suformuluotą teiginį, kuris išreiškė bendrą Lietuvos socialdemokratų partijos nusistatymą, nurodė, kad socialdemokratams valstiečius nelaiko proletariato sąjungininkais, tuo tarpu be tokios sąjungos socialistinė revoliucija negalima. Įrodydamas šį V. Lenino teiginį, Z. Angarietis remiasi Rusijos revoliucijos patyrimu ir parodo, kad be darbininkų klasės ir valstietijos sąjungos Rusijoje nebūtų buvusi galima socialistinė revoliucija, nebūtų buvusi įmanoma proletariato diktatūra (7, p. 44–46). Marksistinis-lenininis mokymas apie valstietijos vaidmenį proletarinėje revoliucijoje ir Rusijos revoliucijos patyrimas pilnai gali būti pritaikytas ir Lietuvai. O jei taip, tai Lietuvoje proletarinė revoliucija gali įvykti, esant dabartiniams darbininkų klasės lyginamajam svoriui, nesudarantiems absoliutinės daugumos. Kritikuodamas socialdemokratų skleidžiamas pesimizmo idėjas darbininkų tarpe, Z. Angarietis rašė: „Komunistai ne toki pesimistai. Nors Lietuvoje stambios pramonės nėra, nors proletarai ir pusiau proletarai nesudaro daugumos, bet visgi Lietuvoje proletariato yra ir jo klasinė sąmonė gali kilti ne tik Lietuvos proletariui dalyvaujant kovoj, bet ir sąryšy su proletariu laimėjimais ir kova užsieny. Antra, tas proletariatas gali rasti talkininkus valstiečių masėse“ (7, p. 44–45). Todėl Z. Angarietis darė išvadą, kad buržuazinėje Lietuvoje yra reali jėga, galinti įvykdyti socialistinę revoliuciją. „Juk ir dabar Lietuvoje varguolių daugiau kaip bagočių. Tik paimkim visus darbininkus ir mažžemius. Tik reikia, kad mažžemiai paturėtų darbininkus. Jau ir dabar Lietuvos darbininkai galėtų imti valdžią į savo rankas, nelaukdami socialdemokratų recepto“ (13, ap. 4, b. 15, l. 25).

Z. Angarietis, nagrinėdamas socialistinės revoliucijos prielaidas Lietuvoje, parodė, kad ir proletariato jėgos nėra jau tokios menkos, kaip tai bando pavaizduoti socialdemokratų vadai. Net po pirmojo pasaulinio karo buvusios ūkio suirutės metais Lietuvos proletariatas tiek mieste, tiek kaime sudarė didelę jėgą. Lietuvoje, nurodė Z. Angarietis 1921 metais, vien gryno proletariato, neskaitant pusiauproletarų, yra ne mažiau 100 000 žmonių (9, p. 82).

Vertindamas Lietuvos proletariato jėgą, Z. Angarietis nelaikė jos proporcinga proletariato daliai visuomenėje. Šiuo atveju jis vadovavosi V. Lenino teiginiu, kad „proletariato jėga bet kurioje kapitalistinėje šalyje yra nepalyginti didesnė, negu proletariato dalis bendroje gyventojų

sumoje. Tai yra todėl, kad proletariatas ekonomiškai viešpatauja ant visos kapitalizmo ūkinės sistemos centro ir nervo, o taip pat todėl, kad proletariatas esant kapitalizmui ekonomiškai ir politiškai išreiškia tikro-
sius didžiulės darbo žmonių daugumos interesus“ (1, p. 245—246).

Z. Angarietis nepamiršo, kad Lietuva — smulkiaburžuazinė šalis, kad joje nelabai daug pramonės darbininkų, kad pastarųjų dauguma dirba smulkiose įmonėse. Tačiau, pabrėžė jis, negalima teigti, kad Lietuvoje visos įmonės tik smulkios. Yra palyginti ir stambių įmonių, kuriose dirba 100 ir daugiau darbininkų. Tokių įmonių yra ne tik Kaune, bet ir kituose Lietuvos miestuose, pavyzdžiui, Panevėžyje, Šiauliuose, Jonavoje, arti Rokiškio ir kitose vietose (6, p. 9—10). Be pramonės įmonių darbininkų, Lietuvoje didelę revoliucinę jėgą sudaro darbininkai — geležinkeliečiai. Didelę revoliucinę armiją sudaro ir žemės ūkio darbininkai. Kaip nurodė Z. Angarietis 1930 metais brošiūroje „Pasakojimai darbininkams“, jų yra apie 230 tūkstančių. Prie revoliucinių jėgų Z. Angarietis priskiria ir 40 tūkstančių žemesniųjų tarnautojų. „Be to,—rašo Z. Angarietis,— darbininkai tur gerus sąjungininkus kaimo biednuomenėj“ (12, p. 7). Toliau jis parodo, kad kaimo varguomenė, kuri sudaro didelę buržuazinės Lietuvos kaimo gyventojų dalį, dėl savo ekonominės padėties nuolatiniui blogėjimo vis labiau artinasi prie proletariato. Pati kapitalistinio gyvenimo tikrovė kaimo varguomenę daro proletariato sąjungininke, nes jai „nėra kito kelio, kaip eit išvien su darbininkais, padėt jiems jų kovoj, kad bendromis jėgomis nuverst dabartinę fašistų valdžią ir visą naudotojų viešpatavimą Lietuvoj ir tuo atsikratyt nuo dabartinio skurdo“ (12, p. 8). Z. Angarietis pažymi, kad buržuazinės Lietuvos kariuomenės daugumą sudaro taip pat darbo žmonės, kuriuos nesunku įtraukti į kovą už naują gyvenimą, t. y. į kovą už socializmą.

Kai dėl vidutinių valstiečių, tai jie, nurodo Z. Angarietis, svyruoja tarp darbininkų ir buržuazijos, bet fašistinės diktatūros sąlygomis, kada ir jų padėtis vis blogėja, kada ir juos vis labiau spaudžia mokesčiai ir skolos, revoliucijos atveju ne tik nekliudys nuverst fašistinę valdžią, bet dalis jų net pasuks prieš ją ginklą.

Išanalizavęs klasinę buržuazinės Lietuvos gyventojų struktūrą, Z. Angarietis parodė, kad „darbininkai kartu su kaimo biednuomene ir tarnautojais ir jų visų šeimynos sudaro Lietuvos gyventojų daugumą, kuomet miesto buržuajai, buožės ir dvarininkai sudaro menką mažumą...“ (12, p. 8). Šios analizės pagrindu Z. Angarietis padarė teisingą išvadą, kad buržuazinės Lietuvos „darbininkų klasė užtektinai tur jėgų, kad sugriautų naudotojų viešpatavimą“ (12, p. 7). Tuo jis įtikinamai sutriuškino oportunistinį socialdemokratų teiginį, kad dėl menko buržuazinės Lietuvos gamybinių jėgų išsivystymo lygio, dėl to, kad Lietuvos darbininkų klasė nesudaro visuomenės daugumos, buržuazinėje Lietuvoje nėra sąlygų socialistinei revoliucijai, kad reikia laukti, kol gamybinių jėgų vystymasis suproletarins šalies gyventojų daugumą. Antra vertus, tai padėjo kelti Lietuvos darbininkų revoliucines nuotaikas, įkvėpė pasitikėjimą savo jėgomis, skatino revoliucines jėgas mobilizuotis lemiamam mūšiu.

Toliau nagrinėdamas Lietuvos socialdemokratų partijos ideologų pažiūras, Z. Angarietis parodė, kad jų revizionizmas vis labiau perauga į atvirą reformizmą. 1921 metais priimtoje LSDP „Veikimo programoje“ dar kalbama apie proletariato diktatūrą, nors, kaip ir K. Kautskio aiškinimuose, Tarybos suskaldomos į politines tarybas ir ekonomines tarybas. Vėliau, stabilizuojantis kapitalizmui, socialdemokratijos ideologai atsikrato pripažinti net falsifikuotą proletariato diktatūrą. S. Kairys 1925 metais rašė: „Pagalios dėl pačios proletarų diktatūros supratimo. Klausimas

jau yra sukėlęs ginčų ir mūsų tarpe... ir jie (ginčai.— V. Č.) nėra pripuolamas daiktas. Diktatūra ar nuosekli, nieko neribota demokratija?“ Toliau S. Kairys cituoja K. Kautskio žodžius, kuriais pabrėžiama, kad „normalus proletariatus kelias užkariauti politinę valdžią yra demokratijos kelias. Demokratinė respublika yra valstybinė forma socializmui įgyvendinti“ (17, 1925, Nr. 16). Tuo metu S. Kairys dar nedrįso aiškiai išreikšti savo pažiūras šiuo svarbiu klausimu. Jis pasitenkino tuo, kad solidarizavosi su K. Kautskiu — proletariato diktatūros klausimą reikia „iš naujo svarstyti ir dėl jo nusistatyti“.

Kritikuodamas LSDP vadų poziciją proletariato diktatūros klausimu, Z. Angarietis parodė, kad ji yra aiški, nors jie ir nedrįsta atvirai išdėstyti savo pozicijos. „Ne proletariato diktatūra, o demokratinė respublika — tai šiandieninis LSDP nusistatymas“ — padarė išvadą Z. Angarietis (7, p. 52). 1921 metais, priimdama „Veikimo programą“, LSDP turėjo bent žodžiais pasisakyti už proletariato diktatūrą — dar buvo revoliucinis pakilimas, be to, didelę įtaką darė Tarybų valdžios įvedimas Rusijoje. Tačiau, pripažindami proletariato diktatūrą tarybų forma, socialdemokratijos ideologai suskaldė jas į ekonomines tarybas, tvarkančias ekonominį šalies gyvenimą, ir politines tarybas, kurios užsiima politinių klausimų sprendimu. Kritikuodamas tokių tarybų socialdemokratinį turinį, Z. Angarietis nurodė, kad jos reiškia sindikalizmą ir net anarchosindikalizmą (7, p. 42—43). Proletariato diktatūra, pažymėjo jis, jeigu ji įgyvendinama tarybų forma, negali būti skaldoma, nes politika ir ekonomika neatskiriami dalykai.

Dalinės kapitalizmo stabilizacijos metais LSDP ideologai nepripažino net sudarytos proletariato diktatūros ir, eidami II Internacionalo oportunistinių vadų O. Bauerio, M. Adlerio, K. Renerio, R. Hilferdingo pėdomis, stengėsi įtikinti darbo žmones, kad socializmą Lietuvoje galima sukurti be klasių kovos ir be revoliucijos. Šalies ūkio monopolizavimo bei valstybinio kapitalizmo augimo procesą jie skelbė kaip „organizuoto kapitalizmo“ kūrimąsi, planingumo atsiradimą ir antagonistinių kapitalizmo prieštaravimų išnykimą. LSDP veikėjas V. Bielskis įrodinėjo, kad, įsigalėjus sindikatams, tiek visame kapitalistiniame pasaulyje, tiek ir Lietuvoje, „vieton aštrios kovos — konkurencijos — einama prie susitarimų... Dabartinė tvarka daugiau turi tendencijų eiti susitarimo, o ne griežtos diktatūros keliu, ir todėl dabar einama prie susitarimo kapitalistinių organizacijų, ypač jų sąjungų, su darbininkų sąjungomis ir su plačiais vartotojų sluoksniais... ir įvykdymo plataus visų visuomenės sluoksnių bendradarbiavimo“. Ir tai ne viskas — į ekonominio gyvenimo organizavimą įtraukus darbininkų organizacijas, galima pereiti į socializmą. Nereikia nei aštrios klasių kovos, nei revoliucijos (16, 1931, Nr. 8, p. 413—414).

Z. Angarietis negailestingai kovojo prieš šias LSDP veikėjų skleidžiamas reformistines ekonomines koncepcijas. Atskleisdamas minėtų koncepcijų tikslus, Z. Angarietis parodė, kad oportunistiniams LSDP vadams, siekiantiems išsaugoti kapitalizmo gyvavimą Lietuvoje, „rūpi, kad tų revoliucijų nebūtų, kad klasių kova švelnėtų,— dėl to jie mokina darbininkus, kad jie būk gali susilaukti geresnio gyvenimo ne tik be revoliucijos, bet ir be aštresnės klasių kovos“. Straipsnyje „Ne socializmas, o pagražintas kapitalizmas“, paskelbtame 1929 metais LKP masiniame žurnale „Balsas“, Z. Angarietis parodė, kad LSDP vadų peršamas perėjimo į socializmą kelias per „įmonių tarybas“, kuriose turi dalyvauti buržuazijai pasidavę socialdemokratinėms profsąjungų vadai, yra ne kelias į socializmą, o tik klastingas socialdemokratijos manevras darbininkams apgauti. „Laisvo“ ūkio valstybė, „ūkio demokratija“, aiškino Z. Angarie-

tis, kuri socialdemokratų mokslu turi pakeisti kapitalistinio ūkio valstybę, susikūrus „įmonių taryboms“, iš esmės niekuo nesiskiria nuo kapitalistinės valstybės.

„Laisvo“ ūkio valstybė,— rašė Z. Angarietis,— tai tokia pati kapitalistinio ūkio valstybė, kaip ir dabar, nes gamybos įrankiai (fabrikai, dirbtuvės, žemė, taip pat bankai ir t. t.) palieka kapitalistų rankose“ (11, p. 169). Skirtumas tik tas, kad socialdemokratų peršamoj valstybėj valdymą pramonei turi pakeisti „įmonių tarybos“, kuriose dalyvautų buržuazijai pasidavę socialdemokratijos veikėjai. Tokios „įmonių tarybos“, jeigu jos būtų įgyvendintos, padėtų didinti darbininkų išnaudojimą, pridengdamos jį „ūkio demokratijos“ skraiste. „Kaip seimai neliečia buržuazijos diktatūros ir tam tikrose sąlygose stiprina ją,— rašė Z. Angarietis,— taip „ūkio tarybos“, jei kur jos atsiras, nepakeis kapitalizmo viešpatavimo gamyboj, o dar stiprins kapitalistus jų kovoj su darbininkais“ (11, p. 169).

Norėdami pagrįsti savo reformistinius samprotavimus apie perėjimą į socializmą, LSDP ideologai sustiprėjęs buržuazinių valstybių kišimasi į ekonomiką taip pat stengėsi pavaizduoti kaip socializmo elementus, atsirandančius kapitalizmo gelmėse. Net Ruzvelto planą JAV kapitalizmui stiprinti LSDP organas „Darbo visuomenė“ laikė giminingu socializmui. Šis žurnalas straipsnyje „Ateitis socializmo“ 1934 metais rašė: „Pagaliau, vienas iš drąsesnių mostų įskiepyti gyvybės į negalavimų apimtą kapitalizmo kūną — Ruzvelto planas — paremtas mintimi, kuri yra priešinga kapitalizmui ir turi giminingumo (nors ir dalinio) su socializmu“ (15, 1934, Nr. 1, p. 8). Z. Angarietis, parodė, kad Ruzvelto planas giminingas ne socializmui, o kapitalizmui, kurį LSDP teoretikai vadina socializmo vardu. „Ne Ruzvelto planas giminiuojasi su socializmu,— padarė išvadą Z. Angarietis,— o Lietuvos socialfašistų pažiūros giminiuojasi su kapitalistų pažiūromis, nes ir Lietuvos socialfašistams, kaip ir visiems naudotojų agentams, rūpi kova su komunistais ir griūvančio kapitalizmo rėmimas“ (5, p. 433).

Kaip matome, Z. Angarietis, vadovaudamasis marksistine-leninine ekonomine teorija, sukritikavo pagrindinius lietuviškosios socialdemokratijos ideologų skleidžiamų ekonominių koncepcijų teiginius, parodė, kad pagrindinis LSDP tikslas — nukreipti Lietuvos darbo žmonių revoliucinę kovą buržuazijai nepavojingu keliu. Z. Angariečio kova prieš reformistines LSDP ekonomines teorijas padėjo demaskuoti LSDP kėslus, padėjo partijai užkariauti mases, sustiprinti darbininkų klasės vienybę.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko vardo
universitetas
Politinės ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1966 m. lapkričio mėn.

LITERATURA IR SALTINIAI

1. *V. I. Leninas*, Rinkimai į steigiamąjį susirinkimą ir proletariato diktatūra. Raštai, t. 30.
2. *V. I. Leninas*, Vaikiška „kairumo“ liga komunizme. Raštai, t. 31.
3. *Z. Angarietis*, Dabartinė Lietuvos s.-d. rolė. „Kibirkštis“, 1925, Nr. 8.
4. *Z. Angarietis*, Masinis darbas ir vadovavimas kovai, (Maskva, 1934).
5. *Z. Angarietis*, Nepripuolamas vardas arba senas pardavikiškas darbas naujose sąlygose. „Priekalas“, 1934, Nr. 7.
6. *Z. Angarietis*, Revoliuciniai darbininkai į Komunistų partiją, [Tilžė], 1930.
7. *M. Beržas* [*Z. Angarietis*], Antrosios Lietuvos socialdemokratų partijos darbai ir mokslas, [Smolenskas], 1925.
8. *M. Bevardis* [*Z. Angarietis*], Į mases! „Laisvė“, 1922 m. vasario 9 d.
9. *M. Bevardis* [*Z. Angarietis*], Nauji darbininkų valdžios „šalininkai“, „Komunistas“, 1921, Nr. 5.

10. M. B. [Z. Angarietis], Koks socialfašistų socializmas. „Komunistas“, 1932, Nr. 2.
11. M. B. [Z. Angarietis], Ne socializmas, o pagražintas kapitalizmas. „Balsas“, 1929, Nr. 4.
12. M. B. [Z. Angarietis], Pasakojimai darbininkams, Kaunas [Karaliaučius, 1930].
13. LKP CK Partarchyvas, f. 77.
14. Lietuvos Socialdemokratų partijos konferencijos nutarimai, Kaunas, 1921.
15. „Darbo visuomenė“ — Lietuvos Socialdemokratų partijos mėnesinis žurnalas.
16. „Kultūra“ — mėnesinis kultūros, visuomenės ir literatūros žurnalas.
17. „Socialdemokratas“ — Lietuvos Socialdemokratų partijos organas.

БОРЬБА З. АНГАРЕТИСА ПРОТИВ РЕФОРМИСТСКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ ЛИТОВСКОЙ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИИ

В. ЧЕСНАВИЧЮС

Резюме

З. Ангаретис, как и другие деятели Коммунистической партии Литвы, уделял большое внимание идейной борьбе против враждебных марксизму экономических теорий. Ему пришлось бороться не только против буржуазных теорий, открыто направленных против марксизма, но и против реформистских экономических теорий, которые в буржуазной Литве особенно активно распространяли деятели литовский социал-демократии.

Критике реформистских теорий З. Ангаретис посвятил многочисленные статьи, книги и брошюры. Особенно основательно идеология реформистских социал-демократов разбирается в книге «Дела и учение второй социал-демократической партии Литвы», изданной в 1925 году в Смоленске.

З. Ангаретис особое внимание уделял критике тех реформистских концепций, в которых делалась попытка извратить марксистско-ленинскую теорию по вопросам о сущности социалистического способа производства, а также о путях и методах перехода от капитализма к социализму. Эти вопросы марксистско-ленинской теории для идеологов литовской социал-демократии были излюбленным объектом фальсификации. Извращая сущность конечной цели революционного движения рабочего класса, реформистские деятели литовской социал-демократии рассчитывали на то, что им удастся направить его по неопасному для буржуазии пути.

Выдавая себя за подлинных друзей рабочих и всех трудящихся Литвы, деятели литовской социал-демократии утверждали, что конечная их цель — социализм.

Руководствуясь марксистско-ленинской экономической теорией, З. Ангаретис разоблачил завуалированный обман литовских оппортунистов. Он показал, что деятели социал-демократической партии Литвы, используя социалистическую фразеологию, под словом «социализм» пытаются протащить государственный капитализм. Они ограничиваются требованием национализации некоторых отраслей промышленности, внешней торговли и банков в рамках буржуазного государства. З. Ангаретис показал, что без свержения диктатуры буржуазии осуществление таких мероприятий не изменило бы сущности производственных отношений. Эксплуатация наемного труда осуществлялась бы посредством буржуазного государства.

Идеологи социал-демократической партии Литвы часто утверждали, что они борются за социализм, а на самом деле отрицали возможность

социалистической революции в буржуазной Литве. В «Программе действий», принятой на конференции социал-демократической партии в 1921 году, они выдвинули тезис, что рабочий класс Литвы только тогда сможет осуществлять пролетарскую революцию, когда пролетариат составит большинство общества. Мало того, рабочие только тогда смогут взять политическую власть в свои руки, когда это большинство станет сознательным сторонником социализма.

Опираясь на опыт Великой Октябрьской социалистической революции в России, З. Ангаретис на основе анализа классовых сил в буржуазной Литве разоблачил вышеуказанные положения оппортунистической литовской социал-демократии. В своих работах он утверждал, что в буржуазной Литве имеются все предпосылки для осуществления социалистической революции. Будучи твердо уверен не только в возможности, но и в неизбежности пролетарской революции в Литве, З. Ангаретис широко распространял эту идею среди трудящихся Литвы, противопоставляя ее позиции реформистских деятелей литовской социал-демократии.

З. Ангаретис показал, что, несмотря на отсутствие в Литве крупной промышленности и на то, что пролетариат и не составляет большинства населения, сила пролетариата не столь слаба, чтобы нельзя было осуществить социалистическую революцию, как утверждают социал-демократы. Только пролетариев, не считая полупролетариев, в 1921 году, по подсчету З. Ангаретиса, в буржуазной Литве было не менее чем 100 тыс. человек.

Оценивая силу пролетариата Литвы, З. Ангаретис руководствовался ленинским тезисом, что сила пролетариата в любой капиталистической стране несравненно больше, чем доля пролетариата в общей сумме населения потому, что он экономически господствует над центром и нервом всей хозяйственной системы капитализма, а также потому, что он, экономически и политически выражает действительные интересы громадного большинства трудящихся при капитализме. Пролетариат Литвы, указывал далее З. Ангаретис, имеет своих союзников в лице многочисленного трудового крестьянства, которого не учитывают лидеры оппортунистической социал-демократии. Кроме того, пролетариат Литвы поддерживает пролетариат других стран.

Опираясь фактами, З. Ангаретис показал, что революционные силы в Литве превосходят силы буржуазии, что пролетариат Литвы вместе со всеми союзниками способен осуществить пролетарскую революцию. Это способствовало повышению революционного духа рабочих, вдохновляло уверенность в своих силах, помогло Коммунистической партии Литвы мобилизовать революционные силы для решающей битвы.

З. Ангаретис указывал, что во время частичной стабилизации капитализма в буржуазной Литве взгляды деятелей литовской социал-демократии эволюционировали в открытый реформизм. Они отказались даже от формального признания диктатуры пролетариата и также, как и лидеры II Интернационала, утверждали, что социализм можно построить без классовой борьбы, без революции. В процессе монополизации хозяйства и в развитии государственного капитализма они усмотрели развитие «организованного капитализма», возникновение планомерности и исчезновение антагонистических противоречий капитализма. Они заявляли, что путем введения рабочего контроля в монополиях в форме «хозяйственных советов» можно создать государство «свободного хозяйства», постепенно перейти к социализму.

З. Ангаретис в статье «Не социализм, а приукрашенный капитализм», опубликованной в журнале «Балсас» в 1929 году, раскрыл

сущность государства «свободного хозяйства», показав, что оно ничем не отличается от капиталистического государства, так как и в государстве «свободного хозяйства» капиталистическая собственность на основные средства производства остается. Если и были бы введены «хозяйственные советы», предлагаемые идеологами реформистской социал-демократии, то они лишь способствовали бы увеличению эксплуатации рабочих, прикрывая ее ширмой «хозяйственной демократии».

Так З. Ангаретис, руководствуясь марксистско-ленинской теорией, разоблачил основные положения реформистских экономических концепций, которые активно распространяли деятели социал-демократической партии Литвы, стремясь расколоть рабочее движение в Литве, направить революционную борьбу пролетариата по пути, выгодному для буржуазии.

Борьба З. Ангаретиса против реформистских экономических теорий помогла Коммунистической партии Литвы разоблачить ошибочные положения литовской социал-демократии, завоевать массы, укрепить единство рабочего класса.
